

MUHA MUSEU D'HISTÒRIA DE BARCELONA

II GUERRA MUNDIAL 1939-1945/BCN GUIA D'HISTÒRIA URBANA

Barcelona a la II Guerra Mundial (1939-1945)

A la ciutat de Barcelona, tot allò relacionat amb la Segona Guerra Mundial es vivia al voltant de les seues diplomàtiques, ja fossin consolats o altres organismes de representació econòmica i cultural, dels països aliats i de l'Eix, però també als hotels on residien espies i diplomàtics, atès que bona part dels esdeveniments que es generaven en aquells anys tenien una vessant clandestina. A la vegada, per part del Govern espanyol, el centre d'operacions es

focalitzà, principalment, a la Prefectura de Policia, a la Capitania General i al Govern Civil, tot i que cal esmentar que també s'observa una actuació oficial (propagandística, cultural, econòmica, etc.), desenvolupada conjuntament amb l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista i que va adquirir una dimensió pública. La importància estratègica de la península Ibèrica i de Barcelona en particular va dotar d'un destacat protagonisme la ciutat durant aquests anys.

Les representacions diplomàtiques: els consolats i els instituts de cultura

Les representacions diplomàtiques alemanya i italiana van tenir una destacada presència a la Barcelona de postguerra. Els lligams establerts pel govern franquista amb el règim nazi alemany i el feixista italià, que es traduïren en un suport ampli i decisiu d'aquests dos països durant la Guerra Civil, la qual cosa contribuï a triomf del bàndol insurrecte, es van reforçar durant la Segona Guerra Mundial, especialment els tres primers anys de conflicte.

La Barcelona d'aquells anys s'omplí de simbologia i de propaganda nazi i feixista, i els consolats alemany i italià organitzaven amb freqüència actes d'afirmació i de propaganda. Els seus organismes de promoció econòmica i cultural, especialment els alemanys, també adquiriren una destacada notorietat. Per la seva banda, els aliats mantingueren una activitat més discreta. En aquest àmbit, crida l'atenció el paper del consolat francès, que compartia funcionaris i activitats entre els qui donaven suport el govern de Pétain, proper als nazis, i els partidaris de De Gaulle, alineats amb els aliats. A partir de 1943, quan la derrota dels països de l'Eix es feia cada cop més evident, s'observa un replegament de les manifestacions públiques de suport als nazis i als italians, i com cada cop adquirien més protagonisme les actuacions promogudes pels aliats, especialment els britànics.

L'espionatge: agents nazis i aliats a Barcelona

El port, la seva proximitat amb la frontera francesa i andorrana i el fet que Catalunya fos lloc de refugi de fugitius de

Jueus centreeuropeus embarcant al vaixell Lima amb destinació a Palestina, 25 de setembre de 1945. Pérez de Rozas. AFB

l'Europa en guerra atorgaren un gran protagonisme a la capital catalana. Hi conviuen membres dels serveis d'espionatge dels dos bàndols enfrontats a la Segona Guerra Mundial. La confluència ideològica del règim espanyol amb l'alemany permeté consolidar la presència de membres i col·laboradors de la Gestapo, del servei de seguretat del partit nazi o del servei d'intel·ligència militar (Abwehr). En formaven part alemanys desplaçats a la Ciutat Comtal, altres que hi vivien i hi desenvolupaven les seves respectives activitats laborals, més la incorporació de ciutadans espanyols que hi col·laboraven. A més, també col·laboraven amb els serveis secrets alemanys alguns policies, guardies civils i militars espanyols. Tot plegat va permetre als serveis d'informació nazis desplegar els seus agents amb total llibertat i controlar el que succeïa a Catalunya, tant als Pirineus com a la ciutat de Barcelona.

A la vegada, els països aliats, especialment els britànics i els nord-americans, desplegaron una xarxa d'agents a la ciutat per tal d'informar el seu go-

vern del que succeïa en aquest important punt estratègic del sud d'Europa. També comptaven amb la col·laboració d'espanyols. El consolat britànic a Barcelona fou el punt neuràlgic des d'on es coordinava l'actuació dels agents que treballaven a Catalunya. Establiments com l'Hotel Ritz foren el lloc de residència i trobada de diplomàtics, espies, refugiats, classes benestants barcelonines i membres de la jerarquia franquista.

Els refugiats del nazisme i de l'Europa en guerra: resistent, jueus, polítics, militars i nazis

Barcelona es va convertir en el lloc on es concentraren milers de persones que fugien de l'Europa en guerra. Resistents francesos, polítics, militars desmobilitzats dels països ocupats per l'exèrcit nazi, pilots d'aviació aliats i jueus aconseguiren transpassar els Pirineus i arribar a Barcelona; en la major part dels casos, després de ser detinguts i passar un llarg pelegrinatge per presons i centres d'interament. Altres hi arribaren de manera clandestina, mercès a l'ajut de les xarxes d'evasió constituïdes pels serveis d'intel·ligència aliats.

A Barcelona s'allotjaren en hotels i pensions, fins que foren autoritzats a sortir cap a la seva destinació final. Els resistents francesos es dirigiren al nord d'Àfrica, mentre que els polítics i els aviadors aliats ho feren cap al Regne Unit. El volum més

La División Azul

El llarg període que va de l'estiu de 1941 a l'hivern de 1943 va ser d'una altíssima intensitat programàtica i antiàlida en el món del franquisme barceloní. Va ser en aquest ambient d'eufòria i de revenja que l'Ajuntament de Barcelona va recordar i honorar els «seus» voluntaris de la División Azul que havien marxat, mal equipats, mal preparats i gairebé amb les mans a les butxaques, a participar en l'anihilació dels bolxevics. El 2 de desembre de 1941 les principals autoritats de la ciutat van presenciar com

eren carregats els lots de productes i altres objectes als vagons d'un tren especial que sortia de l'estació del Nord. L'Ajuntament de Barcelona va enviar als divisionaris barcelonins un total de 834 caixes com a obsequi nadalenc, cadascuna de les quals contenia torrons, melmelada, olives, panses i figues, una ampolla d'Anís del Mono i dues més de vi blanc i negre. El total de la tramesa va costar al consistori barceloní més de 76.000 pessetes, una quantitat gens menyspreable en aquell temps. Sense cap mena de dubte, van ser els millors moments per als voluntaris de la División Azul.

Càrrega de caixes per a la División Azul a l'estació del Nord, desembre de 1941. Pérez de Rozas. AFB

La discreta amistat amb els feixistes italians

Encara que les afinitats amb el feixisme italià eren força més importants i visibles que no pas amb el nazisme, la presència italiana a Barcelona entre 1939 i 1943 va ser més discreta. Probablement, l'evolució de la guerra i el trist paper que hi va fer el règim italià expliquen aquesta menor intensitat i visibilitat. Tanmateix, la relació d'amistat i complicitat amb la Itàlia de Mussolini durant aquests anys és innegable. Un episodi destacat dins aquesta dinàmica de reciprocitat reconeguda el trobem l'octubre de 1942, quan la ciutat de Barcelona va acollir la celebració del

vintè aniversari de la Marxa sobre Roma com a manera d'agrair els serveis prestats durant la guerra. Hi havia també un altre factor d'agraïment: Itàlia era un exemple i un mirall. Havia estat el país precursor, el primer a alçar-se contra el món caduc del liberalisme i el desafiament del comunisme. Havia obert el camí pel qual ara transitaven l'Alemanya nazi i l'Espanya franquista. L'acte es va celebrar a la Casa dels Italians el 25 d'octubre de 1942 i hi van assistir les principals autoritats diplomàtiques, polítiques i militars de la ciutat. Amb aquest gest, Barcelona recollia la satisfacció italiana dels vint anys de feixisme i felicitava Benito Mussolini «per la prodigiosa obra de veinte años de trabajo, de desvelos y de eficacia».

Visita de Heinrich Himmler a Barcelona, Poble Espanyol, 23 d'octubre de 1940. Pérez de Rozas. AFB

Commemoració del vintè aniversari de la Marxa sobre Roma, Casa dels Italians, 25 d'octubre de 1942. Pérez de Rozas. AFB

Celebracions nazis i relacions acadèmiques

Tota dictadura, civil o militar, crea un calendari festiu a la seva mida. Forma part del programa d'adocctrinament i socialització que ha d'assenyalar als ciutadans els suposats valors del règim. Com que la dictadura nazi tenia una inequívoca vocació expansionista i una voluntat declarada d'arribar i controlar totes les colònies d'alemanys escampades pel món, era lògic que portés fora de les fronteres estrictes del Tercer Reich les celebracions del calendari oficial nazi. A Barcelona, la colònia alemanya també celebrava les festes marcades en el calendari oficial: el Dia d'Acció de Gràcies a Déu per la Collita, el Dia dels Caiguts pel Moviment Nacional-socialista, l'aniversari d'Adolf Hitler, la Festa Nacional del Treball, etc. L'ocupació de l'espai públic i la presència en edificis emblemàtics de la ciutat, com el Teatre Tivoli o el Palau de la Música, eren una manera de fer evident la preeminència d'aquests aliats a l'Espanya franquista.

El 31 de gener de 1943 el Teatre Tivoli de Barcelona va acollir

la celebració del desè aniversari de l'arribada dels nazis al poder, probablement una de les festes més potents de totes. A punt de confirmar-se el desastre de Stalingrad, la colònia barcelonina encara va tenir esma d'organitzar una gran celebració amb un argument poderós: feia deu anys que Hitler havia estat nomenat canceller. A l'acte hi van assistir les principals autoritats consulars alemanyes, els representants franquistes i italians i els delegats enviats per l'NSDAP de Berlín.

Barcelona va veure desfilar pels seus carrers el Reichsführer Heinrich Himmler o les Joventuts Hitlerianes, però també va acollir personatges tan importants com el cap nacional dels estudiants del Tercer Reich, Dr. Scheel. No totes les visites d'aquests anys van ser de caire polític o militar, sinó que també arribaren a la ciutat els primers noms del món científic i acadèmic de l'Alemanya nazi. Una de les visites acadèmiques més destacades fou la del cèlebre jurista i catedràtic de dret Carl Schmitt, que el 7 de juny de 1944 pronuncià una conferència davant el nombros auditori aplegat al Col·legi d'Advocats de Barcelona.

Amistats polítiques i complicitats militars

Malgrat la neutralitat oficial, que no real, que la dictadura franquista va mostrar davant el nou conflicte europeu, la guerra va arribar a Catalunya amb un caient molt marcat: la Barcelona franquista va obrir les portes als amics i camarades nazis i feixistes per fer visible la seva aliança. La primera gran recepció internacional d'un «amic» va correspondre al comte Galeazzo Ciano, ministre d'Afers Estrangers i gendre de Benito Mussolini, el juliol de 1939. A l'octubre de 1940 seria el torn del Reichsführer Heinrich Himmler, cap de les SS i de l'Oficina Central de Seguretat del Tercer Reich. Totes dues visites han deixat per a la història de Barcelona un seguit de fotografies de gran valor històric i d'enorme impacte visual.

A més d'aquestes dues visites de màxim ressò internacional, Barcelona acollí també una llarga llista de visites diplomàtiques, acadèmiques, militars i d'esdeveniments socials i culturals que la van convertir en una ciutat «amiga» de feixistes italians i nazis alemanys; evidentment, amb el vistiplau i la col·laboració de les principals autoritats espanyoles i barcelonines.

D'aquesta manera, Barcelona va ser redimida i va expiar els seus pecats rojos i republicans.

Desè aniversari de l'ascens de Hitler al poder, 31 de març de 1943. Pérez de Rozas. AFB

Exposició d'Arquitectura Moderna Alemana a Barcelona, 20 d'octubre de 1942. Pérez de Rozas. AFB

Intercanvi de presoners al port de Barcelona, 27 d'octubre de 1943. Pérez de Rozas. AFB

Barcelona, capital neutral? Els intercanvis de presoners al port de Barcelona (1943-1944)

Sota la fórmula oficial de «neutralitat fecunda», el port de Barcelona va ser l'escenari d'un important intercanvi de presoners alemanys i britànics a les darreries d'octubre de 1943. La importància de l'acte va venir determinada pels recursos logístics i polítics que es van mobilitzar, així com també pels propagandístics.

Per a la Barcelona franquista, aquest episodi era important: s'havia decidit retirar la División Azul del front de l'Est i restablir oficialment la neutralitat política, però això no significava que la dictadura fos políticament i ideològica neutral. Al contrari, la visita de l'ambaixador britànic Samuel Hoare i de l'ambaixador alemany Hans Dieckhoff va evidenciar que el tracte oficial no era el mateix. Hoare era conscient que es movia en territori hostil, mentre que Dieckhoff ho feia entre amics i camarades.

El maig de 1944 es va viure un segon intercanvi de presoners: alemanys, britànics i nord-americans. Aquesta

donar la beninguda als camarades alemanys.

Dos mesos més tard, el 24 d'abril de 1941, s'inaugurà l'Exposició de la Premsa Alemana a la seu del Círculo Artístico, a la plaça de Catalunya, i resultà una interessant mostra del potentíssim aparell de cultura-propaganda que els nazis havien organitzat des de l'arribada al poder, l'any 1933.

Però l'exposició més important fou l'Exposició d'Arquitectura Moderna Alemana, celebrada l'octubre de 1942. Es van ocupar tots els espais del Palau del Parlament amb dotzenes de maquetes, dibuixos, olis i un cartell específic que reproduïa el despatx d'Adolf Hitler. L'exposició, que ja havia visitat altres ciutats europees, venia de Madrid i l'acompanyava un magnífic llibre editat per Volk und Reich Verlag, de Berlín, preparat per Albert Speer i que resultà ser un catàleg gràfic i il·lustrat de les polítiques arquitectòniques i urbanístiques impulsades per la dictadura nazi. Fou la màxima mostra de la propaganda exterior nazi i un dels moments culminants de les excel·lents relacions de la Barcelona franquista amb els amics alemanys.

Museu d'Història de Barcelona Plaça del Rei, s/n 08002 Barcelona Informació i reserves: Tel. 93 256 21 22 reservesmuha@bcn.cat

barcelona.cat/museuhistoria facebook.com/barcelonacultura twitter.com/bcnultura

GUIES D'HISTÒRIA URBANA DEL MUHA

- 1. BARCINO/BCN 11. POBLENOU/BCN 2. GAUDI/BCN 12. TEATRES/BCN 3. DIAGONAL/BCN 13. COOPERATIVES 1842-1939/BCN 4. PARCS/BCN 14. INDIANES 1736-1847/BCN 5. GÒTIC/BCN 15. REREGUARDA/BCN 6. AIGUA/BCN 16. ROMÀNIC S. XI-XIII/BCN 7. BARRAQUES/BCN 17. CALL/BCN 8. DEFENSA 1936-39/BCN 18. BALCONADA/BCN 9. ORIENT/BCN 19. INDIANS 1835-1888/BCN 10. SEAT 1950-65/BCN 20. MACOSA/BCN

Table with 2 columns: Information (Autoria, Coordinació editorial, Fotografia, Disseny i maquetació) and Content (Josep Calvet, Mireia Capdevila, Marta Iglesias i Ana Shelly, Arxiu Fotogràfic de Barcelona (AFB), etc.)

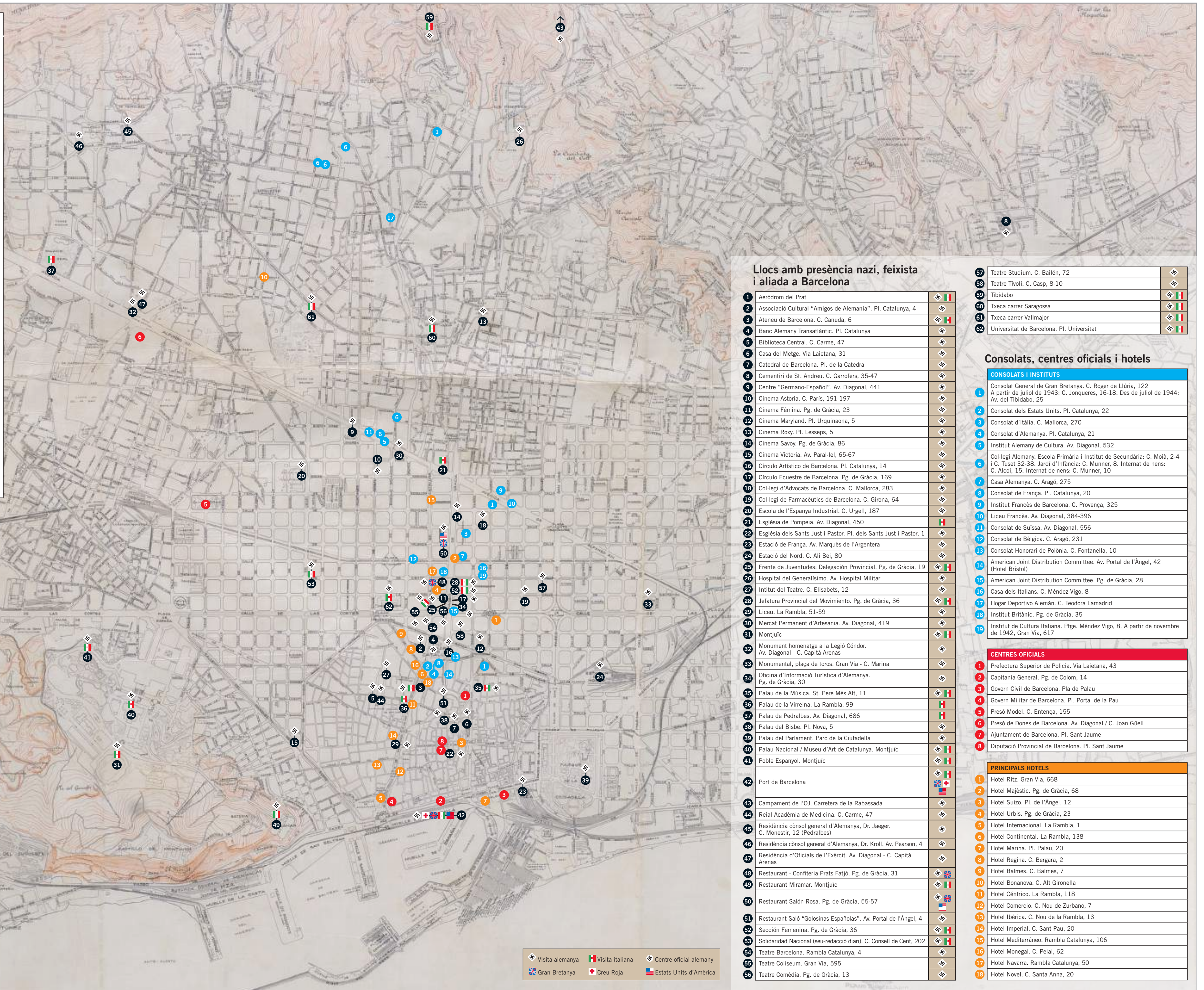
Hotel Bristol, a la plaça de Catalunya, c. 1920-1925. Branguli. ANC

Barcelona a la II Guerra Mundial (1939-1945)

Durant la Segona Guerra Mundial la ciutat de Barcelona mantingué un destacat protagonisme, malgrat que la posició oficial de neutralitat i no-bel·ligerància adoptada per Espanya pugui fer pensar que la influència del conflicte no transcendí més enllà dels Pirineus.

Per la seva proximitat amb la frontera, arribaren a Barcelona milers de fugitius de l'Europa en guerra: primer, els procedents dels països ocupats per l'exèrcit nazi (resistents, militars aliats, polítics i famílies jueves), i, més tard, nazis que cercaven la protecció del règim de Franco. A la vegada, el port de Barcelona esdevingué l'escenari d'episodis d'espionatge i contraespionatge i l'indret on tingueren lloc dos intercanvis de presoners entre els bàndols enfrontats. En aquells anys, la ciutat va veure passar personatges de tot tipus i condició durant un període de repressió i obscurantisme que va seguir a la finalització de la Guerra Civil espanyola.

En aquest context, les representacions diplomàtiques dels països aliats i de l'Eix desenvoluparen una destacada activitat en àmbits com la propaganda, l'acollida de refugiats i l'organització d'accions culturals, polítiques i econòmiques. Fins pràcticament l'any 1944, Barcelona fou l'escenari d'una intensa propaganda pro germànica. La ciutat s'obrí a nazis alemanys i feixistes italians amb motiu de la celebració de festes, desfilades i exposicions.

Llocs amb presència nazi, feixista i aliada a Barcelona

1	Aeròdrom del Prat	🇩🇪
2	Associació Cultural "Amigos de Alemania". Pl. Catalunya, 4	🇩🇪
3	Ateneu de Barcelona. C. Canuda, 6	🇩🇪
4	Banc Alemany Transatlàntic. Pl. Catalunya	🇩🇪
5	Biblioteca Central. C. Carme, 47	🇩🇪
6	Casa del Metge. Via Laietana, 31	🇩🇪
7	Catedral de Barcelona. Pl. de la Catedral	🇩🇪
8	Cementiri de St. Andreu. C. Garrofers, 35-47	🇩🇪
9	Centre "Germano-Español". Av. Diagonal, 441	🇩🇪
10	Cinema Astoria. C. París, 191-197	🇩🇪
11	Cinema Fèmina. Pg. de Gràcia, 23	🇩🇪
12	Cinema Maryland. Pl. Urquinaona, 5	🇩🇪
13	Cinema Roxy. Pl. Lesseps, 5	🇩🇪
14	Cinema Savoy. Pg. de Gràcia, 86	🇩🇪
15	Cinema Victoria. Av. Paral·lel, 65-67	🇩🇪
16	Círculo Artístico de Barcelona. Pl. Catalunya, 14	🇩🇪
17	Círculo Ecuestre de Barcelona. Pg. de Gràcia, 169	🇩🇪
18	Col·legi d'Advocats de Barcelona. C. Mallorca, 283	🇩🇪
19	Col·legi de Farmacèutics de Barcelona. C. Girona, 64	🇩🇪
20	Escola de l'Espanya Industrial. C. Urgell, 187	🇩🇪
21	Església de Pompeia. Av. Diagonal, 450	🇩🇪
22	Església dels Sants Just i Pastor. Pl. dels Sants Just i Pastor, 1	🇩🇪
23	Estació de França. Av. Marquès de l'Argentera	🇩🇪
24	Estació del Nord. C. Ali Bei, 80	🇩🇪
25	Frente de Juventudes: Delegación Provincial. Pg. de Gràcia, 19	🇩🇪
26	Hospital del Generalísimo. Av. Hospital Militar	🇩🇪
27	Intitut del Teatre. C. Elisabets, 12	🇩🇪
28	Jefatura Provincial del Movimiento. Pg. de Gràcia, 36	🇩🇪
29	Liceu. La Rambla, 51-59	🇩🇪
30	Mercat Permanent d'Artesania. Av. Diagonal, 419	🇩🇪
31	Montjuïc	🇩🇪
32	Monument homenatge a la Legió Cóndor. Av. Diagonal - C. Capità Arenas	🇩🇪
33	Monumental, plaça de toros. Gran Via - C. Marina	🇩🇪
34	Oficina d'Informació Turística d'Alemanya. Pg. de Gràcia, 30	🇩🇪
35	Palau de la Música. St. Pere Més Alt, 11	🇩🇪
36	Palau de la Virreina. La Rambla, 99	🇩🇪
37	Palau de Pedralbes. Av. Diagonal, 686	🇩🇪
38	Palau del Bisbe. Pl. Nova, 5	🇩🇪
39	Palau del Parlament. Parc de la Ciutadella	🇩🇪
40	Palau Nacional / Museu d'Art de Catalunya. Montjuïc	🇩🇪
41	Poble Espanyol. Montjuïc	🇩🇪
42	Port de Barcelona	🇩🇪
43	Campament de l'OJ. Carretera de la Rabassada	🇩🇪
44	Reial Acadèmia de Medicina. C. Carme, 47	🇩🇪
45	Residència cònsol general d'Alemanya, Dr. Jaeger. C. Monestir, 12 (Pedralbes)	🇩🇪
46	Residència cònsol general d'Alemanya, Dr. Kroll. Av. Pearson, 4	🇩🇪
47	Residència d'Oficials de l'Exèrcit. Av. Diagonal - C. Capità Arenas	🇩🇪
48	Restaurant - Confiteria Prats Fatjó. Pg. de Gràcia, 31	🇩🇪
49	Restaurant Miramar. Montjuïc	🇩🇪
50	Restaurant Saló Rosa. Pg. de Gràcia, 55-57	🇩🇪
51	Restaurant-Saló "Golosinas Españolas". Av. Portal de l'Àngel, 4	🇩🇪
52	Sección Femenina. Pg. de Gràcia, 36	🇩🇪
53	Solidaridad Nacional (seu-redacció diari). C. Consell de Cent, 202	🇩🇪
54	Teatre Barcelona. Rambla Catalunya, 4	🇩🇪
55	Teatre Coliseum. Gran Via, 595	🇩🇪
56	Teatre Comèdia. Pg. de Gràcia, 13	🇩🇪

57	Teatre Studium. C. Bailén, 72	🇩🇪
58	Teatre Tivoli. C. Casp, 8-10	🇩🇪
59	Tibidabo	🇩🇪
60	Txeca carrer Saragossa	🇩🇪
61	Txeca carrer Vallmajor	🇩🇪
62	Universitat de Barcelona. Pl. Universitat	🇩🇪

Consolats, centres oficials i hotels

CONSOLATS I INSTITUTS	
1	Consolat General de Gran Bretanya. C. Roger de Llúria, 122 A partir de juliol de 1943: C. Jonqueres, 16-18. Des de juliol de 1944: Av. del Tibidabo, 25
2	Consolat dels Estats Units. Pl. Catalunya, 22
3	Consolat d'Itàlia. C. Mallorca, 270
4	Consolat d'Alemanya. Pl. Catalunya, 21
5	Institut Alemany de Cultura. Av. Diagonal, 532
6	Col·legi Alemany. Escola Primària i Institut de Secundària: C. Mojà, 2-4 i C. Tuset 32-38. Jardí d'Infància: C. Munner, 8. Internat de nens: C. Alcoi, 15. Internat de nens: C. Munner, 10
7	Casa Alemanya. C. Aragó, 275
8	Consolat de França. Pl. Catalunya, 20
9	Institut Francès de Barcelona. C. Provença, 325
10	Liceu Francès. Av. Diagonal, 384-396
11	Consolat de Suïssa. Av. Diagonal, 556
12	Consolat de Bèlgica. C. Aragó, 231
13	Consolat Honorari de Polònia. C. Fontanella, 10
14	American Joint Distribution Committee. Av. Portal de l'Àngel, 42 (Hotel Bristol)
15	American Joint Distribution Committee. Pg. de Gràcia, 28
16	Casa dels Italians. C. Méndez Vigo, 8
17	Hogar Deportivo Alemán. C. Teodora Lamadrid
18	Institut Britànic. Pg. de Gràcia, 35
19	Institut de Cultura Italiana. Plge. Méndez Vigo, 8. A partir de novembre de 1942, Gran Via, 617

CENTRES OFICIALS	
1	Prefectura Superior de Policia. Via Laietana, 43
2	Capitania General. Pg. de Colom, 14
3	Govern Civil de Barcelona. Pla de Palau
4	Govern Militar de Barcelona. Pl. Portal de la Pau
5	Presó Model. C. Entença, 155
6	Presó de Dones de Barcelona. Av. Diagonal / C. Joan Güell
7	Ajuntament de Barcelona. Pl. Sant Jaume
8	Diputació Provincial de Barcelona. Pl. Sant Jaume

PRINCIPALS HOTELS	
1	Hotel Ritz. Gran Via, 668
2	Hotel Majèstic. Pg. de Gràcia, 68
3	Hotel Suïzo. Pl. de l'Àngel, 12
4	Hotel Urbis. Pg. de Gràcia, 23
5	Hotel Internacional. La Rambla, 1
6	Hotel Continental. La Rambla, 138
7	Hotel Marina. Pl. Palau, 20
8	Hotel Regina. C. Bergara, 2
9	Hotel Balmes. C. Balmes, 7
10	Hotel Bonanova. C. Alt Gironella
11	Hotel Céntrico. La Rambla, 118
12	Hotel Comercio. C. Nou de Zurbano, 7
13	Hotel Ibérica. C. Nou de la Rambla, 13
14	Hotel Imperial. C. Sant Pau, 20
15	Hotel Mediterráneo. Rambla Catalunya, 106
16	Hotel Monegal. C. Pelai, 62
17	Hotel Navarra. Rambla Catalunya, 50
18	Hotel Novel. C. Santa Anna, 20

II GUERRA MUNDIAL 1939-1945/BCN

GUIA D'HISTÒRIA URBANA

MUHA MUSEU D'HISTÒRIA DE BARCELONA

21

Les representacions diplomàtiques: els consolats i els instituts de cultura

■ Les representacions diplomàtiques alemanya i italiana van tenir una destacada presència a la Barcelona de postguerra. Els lligams establerts pel govern franquista amb el règim nazi alemany i el feixista italià, que es traduïren en un suport ampli i decisiu d'aquests dos països durant la Guerra Civil, la qual cosa contribuï al triomf del bàndol insurrector, es van reforçar durant la Segona Guerra Mundial, especialment els tres primers anys de conflicte.

La Barcelona d'aquells anys s'omplí de simbologia i de propaganda nazi i feixista, i els consolats alemany i italià organitzaven amb freqüència actes d'afirmació i de propaganda. Els seus organismes de

promoció econòmica i cultural, especialment els alemanys, també adquiriren una destacada notorietat. Per la seva banda, els aliats mantingueren una activitat més discreta. En aquest àmbit, crida l'atenció el paper del consolat francès, que compartia funcionaris i

activitats entre els qui donaven suport al govern de Pétain, proper als nazis, i els partidaris de De Gaulle, alineats amb els aliats. A partir de 1943, quan la derrota dels països de l'Eix es feia cada cop més evident, s'observa un repliegament de les manifestacions públiques

de suport als nazis i als italians, i com cada cop adquirien més protagonisme les actuacions promogudes pels aliats, especialment els britànics.

L'espionatge: agents nazis i aliats a Barcelona

■ El port, la seva proximitat amb la frontera francesa i andorrana i el fet que Catalunya fos lloc de refugi de fugitius de l'Europa en guerra atorgaren un gran protagonisme a la capital catalana. Hi conviuen membres dels serveis d'espionatge dels dos bàndols enfrontats a la Segona Guerra Mundial. La confluència ideològica del règim espanyol amb l'alemany permeté consolidar la presència de membres i col·laboradors de la Gestapo, del servei de seguretat del partit nazi o del servei d'intel·ligència militar (Abwehr). En formaven part alemanys desplaçats a la Ciutat Comtal,

Hotel Bristol, a la plaça de Catalunya, c. 1920-1925. Brangullí. ANC

altres que hi vivien i hi desenvolupaven les seves respectives activitats laborals, més la incorporació de ciutadans espanyols que hi col·laboraven. A més, també col·laboraven amb els serveis secrets alemanys alguns policies, guàrdies civils i militars espanyols. Tot plegat va permetre als serveis d'informació nazis desplegar els seus agents amb total llibertat i controlar el que succeïa a Catalunya, tant als Pirineus com a la ciutat de Barcelona.

A la vegada, els països aliats, especialment els britànics i els nord-americans, desplegaron una xarxa d'agents a la ciutat per tal d'informar el seu govern del que succeïa en aquest important punt estratègic del sud d'Europa. També comptaven amb la col·laboració d'espanyols. El consolat britànic a Barcelona fou el punt neuràlgic des d'on es coordinava l'actuació dels agents que treballaven a Catalunya. Establiments com l'Hotel Ritz foren el lloc de residència i trobada de diplomà-

tics, espies, refugiats, classes benestants barcelonines i membres de la jerarquia franquista.

Els refugiats del nazisme i de l'Europa en guerra: resistents, jueus, polítics, militars i nazis

■ Barcelona es va convertir en el lloc on es concentraren milers de persones que fugien de l'Europa en guerra. Resistents francesos, polítics, militars desmobilitzats dels països ocupats per l'exèrcit nazi, pilots d'aviació aliats i jueus aconseguiren traspasar els Pirineus i arribar a Barcelona; en la major part dels casos, després de ser detinguts i passar un llarg pelegrinatge per presons i centres d'internament. Altres hi arribaren de manera clandestina, mercès a l'ajut de les xarxes d'evasió constituïdes pels serveis d'intel·ligència aliats.

A Barcelona s'allotjaren en hotels i pensions, fins que foren

autoritzats a sortir cap a la seva destinació final. Els resistents francesos es dirigiren al nord d'Àfrica, mentre que els polítics i els aviadors aliats ho feren cap al Regne Unit. El volum més nombrós de refugiats eren

jueus. Almenys uns 10.000 residiren a Barcelona mentre esperaven els visats per poder emigrar preferentment a Amèrica o a Palestina. Aquesta autorització era més complexa, per la qual cosa van passar mesos, i

fins i tot anys, vivint a la Ciutat Comtal, a càrrec de l'organització benèfica American Joint Distribution Committee, que des de la seva oficina, situada durant bona part d'aquells anys a l'Hotel Bristol, s'encarregava

Jueus centreuropeus embarcant al vaixell 'Lima' amb destinació a Palestina, 25 de setembre de 1945. Pérez de Rozas. AFB

de la seva atenció, d'allotjar-los en hotels, pensions i domicilis particulars. Un cop finalitzada la contesa, centenars de jueus, supervivents als països ocupats pels nazis, foren conduïts a Barcelona i, al setembre de 1945, un nombrós grup partí des del seu port en direcció a Palestina. Paral·lelament, Barcelona era també un lloc de refugi per a nazis que cercaven la protecció del govern de Franco.

Simbologia nazi a l'espai públic

■ En aquests anys, fruit de la proximitat amb l'Alemanya nazi i la Itàlia de Mussolini, s'instal·là simbologia feixista diversa a l'espai públic barceloní. El 22 de novembre de 1941, el consolat alemany i el capità general, Alfredo Kindelán, van inaugurar un monument en honor als aviadors alemanys de la Legió Cóndor –la força d'intervenció aèria que l'Alemanya nazi va enviar per combatre al costat de l'exèrcit franquista durant la Guerra Civil–, morts en un accident mentre feien el trajecte entre Stuttgart i Barcelona. Aquest monument no fou retirat fins a l'any 1980.

Barcelona a la II Guerra Mundial (1939-1945)

A la ciutat de Barcelona, tot allò relacionat amb la Segona Guerra Mundial es vivia al voltant de les seves diplomàtiques, ja fossin consolats o altres organismes de representació econòmica i cultural, dels països aliats i de l'Eix, però també als hotels on residien espies i diplomàtics, atès que bona part dels esdeveniments que es generaven en aquells anys tenien una vessant clandestina. A la vegada, per part del Govern espanyol el centre d'operacions es focalitzà, principalment, a la Prefectura de Policia, a la Capitanía General i al Govern Civil, tot i que cal esmentar que també s'observa una actuació oficial (propagandística, cultural, econòmica, etc.), desenvolupada conjuntament amb l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista i que va adquirir una dimensió pública. La importància estratègica de la península Ibèrica i de Barcelona en particular va dotar d'un destacat protagonisme la ciutat durant aquests anys.

La División Azul

■ El llarg període que va de l'estiu de 1941 a l'hivern de 1943 va ser d'una altíssima intensitat programàtica i antiàliada en el món del franquisme barceloní. Va ser en aquest ambient d'eufòria i de revenja que l'Ajuntament de Barcelona va recordar i honorar els «seus» voluntaris de la *División Azul* que havien marxat, mal equipats, a participar en l'anihilació dels bolxevics. El 2 de desembre de 1941 les principals autoritats de la ciutat van presenciar com eren carregats els lots de

productes i altres objectes als vagons d'un tren especial que sortia de l'estació del Nord. L'Ajuntament de Barcelona va enviar als divisionaris barcelonins un total de 834 caixes com a obsequi nadalenc, cadascuna de les quals contenia torrons, melmelada, olives, panses i figues, una ampolla d'Anís del Mono i dues més de vi blanc i negre. El total de la tramesa va costar al consistori barceloní més de 76.000 pessetes, una quantitat gens menyspreable en aquell temps. Sense cap mena de dubte, van ser els millors moments per als voluntaris de la *División Azul*.

Les grans exposicions a la ciutat

■ Durant els anys de la Segona Guerra Mundial, la Barcelona franquista va ser un escenari perfecte per fer visible l'epopeia nazi, el ressorgiment polític, econòmic, militar i cultural d'un país que havia estat sotmès i humiliat amb el Tractat de Versalles. Tot allò que venia d'Alemanya era digne de ser admirat. En aquest context, les tres grans exposicions que Alemanya va portar a Barcelona, entre febrer de 1941 i octubre de 1942, van ser esdeveniments d'un gran ressò. La primera fou l'Exposició del

Llibre Alemany, celebrada el febrer de 1941 al Paraninfo de la Universitat de Barcelona. Aquesta ubicació no era una casualitat. En primer lloc, l'impacte visual de tres esvàstiques penjades a la façana de la Universitat ja era prou simptomàtic: el nou ordre europeu havia arribat al cor de Barcelona. I en segon lloc, es podia llegir com la comunió definitiva entre l'acadèmia i la nova ideologia dominant. La Universitat de Barcelona havia estat rescatada dels rojos i separatistes per donar la benvinguda als camarades alemanys.

Dos mesos més tard, el 24 d'abril de 1941, s'inaugurà l'Exposició de la Premsa Alemanya a la seu del Círculo Artístico, a la plaça de Catalunya, i resultà una interessant mostra del potentíssim aparell de cultura-propaganda que els nazis havien organitzat des de l'arribada al poder, l'any 1933. Però l'exposició més important fou l'Exposició d'Arquitectura Moderna Alemanya, celebrada l'octubre de 1942. Es van ocupar tots els espais del Palau del Parlament amb dotzenes de maquetes, dibuixos, olis i un cartell específic que reproduïa el despatx d'Adolf Hitler. L'exposició, que ja havia visitat altres ciutats europees, venia de Madrid i l'acompanyava un magnífic llibre editat per Volk und Reich Verlag, de Berlín, preparat per Albert Speer i que resultà ser un catàleg gràfic i il·lustrat de les polítiques ar-

quitèctòniques i urbanístiques impulsades per la dictadura nazi. Fou la màxima mostra de la propaganda exterior nazi i un dels moments culminants de les excel·lents relacions de la Barcelona franquista amb els amics alemanys.

Però l'exposició més important fou l'Exposició d'Arquitectura Moderna Alemanya, celebrada l'octubre de 1942. Es van ocupar tots els espais del Palau del Parlament amb dotzenes de maquetes, dibuixos, olis i un cartell específic que reproduïa el despatx d'Adolf Hitler. L'exposició, que ja havia visitat altres ciutats europees, venia de Madrid i l'acompanyava un magnífic llibre editat per Volk und Reich Verlag, de Berlín, preparat per Albert Speer i que resultà ser un catàleg gràfic i il·lustrat de les polítiques ar-

quitèctòniques i urbanístiques impulsades per la dictadura nazi. Fou la màxima mostra de la propaganda exterior nazi i un dels moments culminants de les excel·lents relacions de la Barcelona franquista amb els amics alemanys.

La discreta amistat amb els feixistes italians

■ Encara que les afinitats amb el feixisme italià eren força més importants i visibles que no pas amb el nazisme, la presència italiana a Barcelona entre 1939 i 1943 va ser més discreta. Probablement, l'evolució de la guerra i el trist paper que hi va fer el règim italià expliquen aquesta menor intensitat i visibilitat. Tanmateix, la relació d'amistat i complicitat amb la Itàlia de Mussolini durant aquests anys és innegable. Un episodi destacat dins aquesta dinàmica de reciprocitat reconeguda el trobem l'octubre de 1942, quan la ciutat de Barcelona va acollir la cele-

bració del vintè aniversari de la Marxa sobre Roma com a manera d'agrair els serveis prestats durant la guerra. Hi havia també un altre factor d'agraïment: Itàlia era un exemple i un mirall. Havia estat el país precursor, el primer a alçar-se contra el món caduc del liberalisme i el desafiament del comunisme. Havia obert el camí pel qual ara transitaven l'Alemanya nazi i l'Espanya franquista. L'acte es va celebrar a la Casa dels Italians el 25 d'octubre de 1942 i hi van assistir les principals autoritats diplomàtiques, polítiques i militars de la ciutat. Amb aquest gest, Barcelona recollia la satisfacció italiana dels vint anys de feixisme i felicitava Benito Mussolini «per la prodigiosa obra de veinte años de trabajo, de desvelos y de eficacia».

Museu d'Història de Barcelona
Plaça del Rei, s/n
08002 Barcelona
Informació i reserves:
Tel. 93 256 21 22
reservesmuhba@bcn.cat

barcelona.cat/museuhistoria
facebook.com/barcelonacultura
twitter.com/bcn cultura

GUIES D'HISTÒRIA URBANA DEL MUHA

1. BARCINO/BCN	11. POBLENOU/BCN
2. GAUDI/BCN	12. TEATRES/BCN
3. DIAGONAL/BCN	13. COOPERATIVES 1842-1939/BCN
4. PARCS/BCN	14. INDIANES 1736-1847/BCN
5. GÒTIC/BCN	15. REREGUARDA/BCN
6. AIGUA/BCN	16. ROMÀNIC S. XI-XIII/BCN
7. BARRAQUES/BCN	17. CALL/BCN
8. DEFENSA 1936-39/BCN	18. BALCONADA/BCN
9. ORIENT/BCN	19. INDIANS 1835-1888/BCN
10. SEAT 1950-65/BCN	20. MACOSA/BCN

© de l'edició: MUHA, 2017 1a edició: novembre 2017

AUTORIA Josep Calvet, Mireia Capdevila i Francesc Vilanova

COORDINACIÓ EDITORIAL Marta Iglesias i Ana Shelly

FOTOGRAFIA Arxiu Fotogràfic de Barcelona (AFB), Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona (AMCB), Arxiu Nacional de Catalunya (ANC). Fotografia de coberta: Comitiat dels voluntaris de la *División Azul* a l'estació de França, 5 de juliol de 1941. Pérez de Rozas. AFB

DISSENY I MAQUETACIÓ Carlos Ortega i Jaume Patau

ISSN 2014-8870 | Dipòsit legal: B2697/2011

Celebracions nazis i relacions acadèmiques

■ Tota dictadura, civil o militar, crea un calendari festiu a la seva mida. Forma part del programa d'adoctrinament i socialització que ha d'assenyalar als ciutadans els suposats valors del règim. Com que la dictadura nazi tenia una inequívoca vocació expansionista i una voluntat declarada d'arribar i controlar totes les colònies d'alemanys escampades pel món, era lògic que portés fora de les fronteres estrictes del Tercer Reich les celebracions del calendari oficial nazi. A Barcelona, la colònia alemanya també celebrava les festes marcades en el calendari oficial: el Dia d'Acció de Gràcies a Déu per la Collita, el Dia dels Caignuts pel Moviment Nacional-socialista,

l'aniversari d'Adolf Hitler, la Festa Nacional del Treball, etc. L'ocupació de l'espai públic i la presència en edificis emblemàtics de la ciutat, com el Teatre Tivoli o el Palau de la Música, eren una manera de fer evident la preeminència d'aquests aliats a l'Espanya franquista.

El 31 de gener de 1943 el Teatre Tivoli de Barcelona va acollir la celebració del desè aniversari de l'arribada dels nazis al poder, probablement una de les festes més potents de totes. A punt de confirmar-se el desastre de Stalingrad, la colònia barcelonina encara va tenir esma d'organitzar una gran celebració amb un argument poderós: feia deu anys que Hitler havia estat nomenat canceller. A l'acte hi van assistir les principals autoritats consulars alemanyes, els representants franquistes i italians i els delegats enviats per l'NSDAP de Berlín.

Barcelona va veure desfilar pels seus carrers el *Reichsführer* Heinrich Himmler o les Jovenuts Hitlerianes, però també va acollir personatges tan importants com el cap nacional dels estudiants del Tercer Reich, Dr. Scheel. No totes les visites d'aquests anys van ser de caire polític o militar, sinó que també arribaren a la ciutat els primers noms del món científic i acadèmic de l'Alemanya nazi. Una de les visites acadèmiques més destacades fou la del cèlebre jurista i catedràtic de dret Carl Schmitt, que el 7 de juny de 1944 pronuncià una conferència davant el nombrós auditori aplegat al Col·legi d'Advocats de Barcelona.

Amistats polítiques i complicitats militars

■ Malgrat la neutralitat oficial, que no real, que la dictadura franquista va mostrar davant el nou conflicte europeu, la guerra va arribar a Catalunya amb un caient molt marcat: la Barcelona franquista va obrir les portes als amics i camarades nazis i feixistes per fer visible la seva aliança. La primera gran recepció internacional d'un «amic» va correspondre al comte Galeazzo Ciano, ministre d'Afers Estrangers i gendre de Benito Mussolini, el juliol de 1939. A l'octubre de 1940 seria el torn del *Reichsführer* Heinrich Himmler, cap de les SS i de l'Oficina Central de Seguretat del Tercer Reich. Totes dues visites han deixat per a la història de Barcelona un seguit de fotografies de gran valor històric

i d'enorme impacte visual. A més d'aquestes dues visites de màxim ressò internacional, Barcelona acollí també una llarga llista de visites diplomàtiques, acadèmiques, militars i d'esdeveniments socials i culturals que la van convertir en una ciutat «amiga» de feixistes italians i nazis alemanys; evidentment, amb el vistiplau i la col·laboració de les principals autoritats espanyoles i barcelonines. D'aquesta manera, Barcelona va ser redimida i va expiar els seus pecats rojos i republicans.

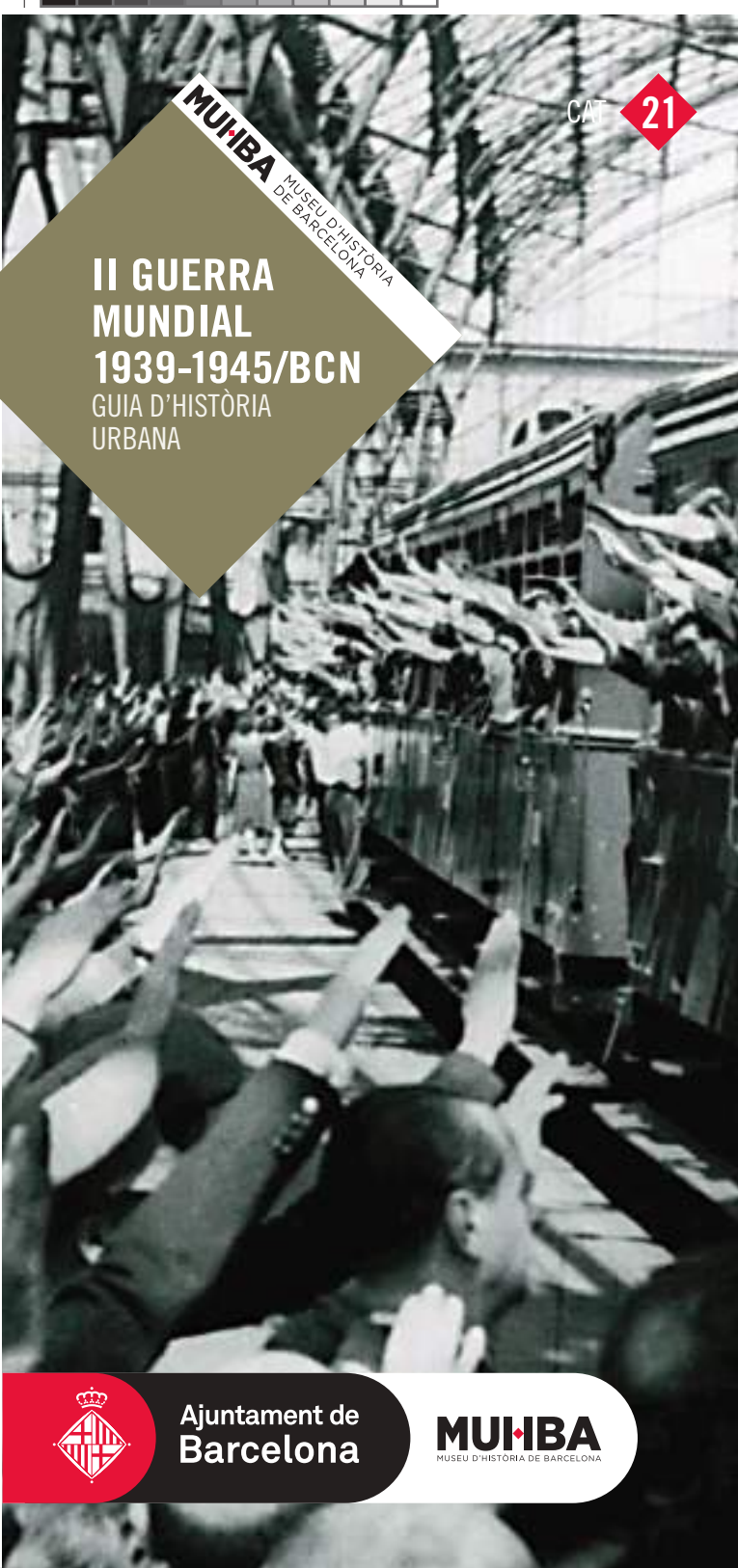
Intercanvi de presoners al port de Barcelona, 27 d'octubre de 1943. Pérez de Rozas. AFB

Barcelona, capital neutral? Els intercanvis de presoners al port de Barcelona (1943 i 1944)

■ Sota la fórmula oficial de «neutralidad fecunda», el port de Barcelona va ser l'escenari d'un important intercanvi de presoners alemanys i britànics a les darreries d'octubre de 1943. La importància de l'acte va venir determinada pels recursos logístics i polítics que es van mobilitzar, així com també pels propagandístics. Per a la Barcelona franquista, aquest episodi era important: s'havia decidit retirar la *División Azul* del front de l'Est i restablir oficialment la neutralitat política, però això no significava que la dictadura fos políticament i ideològicament neutral. Al contrari, la visita de l'ambaixador britànic Samuel

Hoare i de l'ambaixador alemany Hans Dieckhoff va evidenciar que el tracte oficial no era el mateix. Hoare era conscient que es movia en territori hostil, mentre que Dieckhoff ho feia entre amics i camarades.

El maig de 1944 es va viure un segon intercanvi de presoners: alemanys, britànics i nord-americans. Aquesta vegada, la caribònia va oferir alguns canvis significatius: la presència de l'ambaixador nord-americà, l'absència dels ambaixadors alemany i britànic, la crònica de corresponals de premsa estrangers i la manca d'actes protocol·laris previs com els organitzats l'octubre de 1943. Evidentment, les autoritats franquistes no es van moure del seu discurs oficial, sobretot ara que la guerra havia fet un tomb a favor dels aliats, i l'intercanvi es va realitzar sota els paràmetres habituals i sempre tenint present que es duia a terme «gracias a nuestra neutralidad».

II GUERRA MUNDIAL 1939-1945/BCN GUIA D'HISTÒRIA URBANA

Museu d'Història de Barcelona Plaça del Rei, s/n 08002 Barcelona Informació i reserves: Tel. 93 256 21 22 reservesmuhba@bcn.cat

barcelona.cat/museuhistoria facebook.com/barcelonacultura twitter.com/bcn cultura

GUIES D'HISTÒRIA URBANA DEL MUHBA

- 1. BARCINO/BCN 11. POBLENOU/BCN 2. GAUDI/BCN 12. TEATRES/BCN 3. DIAGONAL/BCN 13. COOPERATIVES 1842-1939/BCN 4. PARCS/BCN 14. INDIANES 1736-1847/BCN 5. GÒTIC/BCN 15. REREGUARDA/BCN 6. AIGUA/BCN 16. ROMÀNIC S. XI-XIII/BCN 7. BARRAQUES/BCN 17. CALL/BCN 8. DEFENSA 1936-39/BCN 18. BALCONADA/BCN 9. ORIENT/BCN 19. INDIANS 1835-1888/BCN 10. SEAT 1950-65/BCN 20. MACOSA/BCN

Table with 2 columns: Field (e.g., edició, autoria, coordinació) and Value (e.g., 1a edició: novembre 2017, Josep Calvet, Mireia Capdevila).

Barcelona a la II Guerra Mundial (1939-1945)

A la ciutat de Barcelona, tot allò relacionat amb la Segona Guerra Mundial es vivia al voltant de les seues diplomàtiques, ja fossin consolsats o altres organismes de representació econòmica i cultural, dels països aliats i de l'Eix, però també als hotels on residien espies i diplomàtics, atès que bona part dels esdeveniments que es generaven en aquells anys tenien una vessant clandestina. A la vegada, per part del Govern espanyol el centre d'operacions es focalitzà, principalment, a la Prefectura de Policia, a la Capitania General i al Govern Civil, tot i que cal esmentar que també s'observa una actuació oficial (propagandística, cultural, econòmica, etc.), desenvolupada conjuntament amb l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista i que va adquirir una dimensió pública. La importància estratègica de la península Ibèrica i de Barcelona en particular va dotar d'un destacat protagonisme la ciutat durant aquests anys.

Les representacions diplomàtiques: els consolsats i els instituts de cultura

Les representacions diplomàtiques alemanya i italiana van tenir una destacada presència a la Barcelona de postguerra. Els lligams establerts pel govern franquista amb el règim nazi alemany i el feixista italià, que es traduïren en un suport ampli i decisiu d'aquests dos països durant la Guerra Civil, la qual cosa contribuï al triomf del bàndol insurrecte, es van reforçar durant la Segona Guerra Mundial, especialment els tres primers anys de conflicte.

La Barcelona d'aquells anys s'omplí de simbologia i de propaganda nazi i feixista, i els consolsats alemany i italià organitzaven amb freqüència actes d'afirmació i de propaganda. Els seus organismes de promoció econòmica i cultural, especialment els alemanys, també adquiriren una destacada notorietat. Per la seva banda, els aliats mantingueren una activitat més discreta. En aquest àmbit, crida l'atenció el paper del consolat francès, que compartia funcionaris i activitats entre els qui donaven suport el govern de Pétain, proper als nazis, i els partidaris de De Gaulle, alineats amb els aliats. A partir de 1943, quan la derrota dels països de l'Eix es feia cada cop més evident, s'observa un repliegament de les manifestacions públiques de suport als nazis i als italians, i com cada cop adquiren més protagonisme les actuacions promogudes pels aliats, especialment els britànics.

L'espionatge: agents nazis i aliats a Barcelona

El port, la seva proximitat amb la frontera francesa i andorrana i el fet que Catalunya fos lloc de refugi de fugitius de l'Europa en guerra atorgaren un gran protagonisme a la capital catalana. Hi conviuen membres dels serveis d'espionatge dels dos bàndols enfrontats a la Segona Guerra Mundial. La confluència ideològica del règim espanyol amb l'alemany permeté consolidar la presència de membres i col·laboradors de la Gestapo, del servei de seguretat del partit nazi o del servei d'intel·ligència militar (Abwehr). En formaven part alemanys desplaçats a la Ciutat Comtal, altres que hi vivien i hi desenvolupaven les seves respectives activitats laborals, més la incorporació de ciutadans espanyols que hi col·laboraven. A més, també col·laboraven amb els serveis secrets alemanys alguns policies, guàrdies civils i militars espanyols. Tot plegat va permetre als serveis d'informació nazis desplegar els seus agents amb total llibertat i controlar el que succeïa a Catalunya, tant als Pirineus com a la ciutat de Barcelona.

Hotel Bristol, a la plaça de Catalunya, c. 1920-1925. Brangulí. ANC

A la vegada, els països aliats, especialment els britànics i els nord-americans, desplegaron una xarxa d'agents a la ciutat per tal d'informar el seu govern del que succeïa en aquest important punt estratègic del sud d'Europa. També comptaven amb la col·laboració d'espanyols. El consolat britànic a Barcelona fou el punt neuràlgic des d'on es coordinava l'actuació dels agents que treballaven a Catalunya. Establiments com l'Hotel Ritz foren el lloc de residència i trobada de diplomàtics, espies, refugiats, classes benestants barcelonines i membres de la jerarquia franquista.

Jueus centreuropeus embarcant al vaixell Lima amb destinació a Palestina, 25 de setembre de 1945. Pérez de Rozas. AFB

Els refugiats del nazisme i de l'Europa en guerra: resistent, jueus, polítics, militars i nazis

Barcelona es va convertir en el lloc on es concentraren milers de persones que fugien de l'Europa en guerra. Resistents francesos, polítics, militars desmobilitzats dels països ocupats per l'exèrcit nazi, pilots d'aviació aliats i jueus aconseguiren traspasar els Pirineus i arribar a Barcelona; en la major part dels casos, després de ser detinguts i passar un llarg pelegrinatge per presons i centres d'internament. Altres hi arribaren de manera clandestina, mercès a l'ajut de les xarxes d'evasió constituïdes pels serveis d'intel·ligència aliats.

A Barcelona s'allotjaren en hotels i pensions, fins que foren autoritzats a sortir cap a la seva destinació final. Els resistents francesos es dirigiren al nord d'Àfrica, mentre que els polítics i els aviadors aliats ho feren cap al Regne Unit. El volum més nombrós de refugiats eren jueus. Almenys uns 10.000 residiren a Barcelona mentre esperaven els visats per poder emigrar preferentment a Amèrica o a Palestina. Aquesta autorització era més complexa, per la qual cosa van passar mesos, i fins i tot anys, vivint a la Ciutat Comtal, a càrrec de l'organització benèfica American Joint Distribution Committee, que des de la seva oficina, situada durant bona part d'aquells anys a l'Hotel Bristol, s'encarregava de la seva atenció, d'allotjar-los en hotels, pensions i domicilis particulars. Un cop finalitzada la contesa, centenars de jueus, supervivents als països ocupats pels nazis, foren conduïts a Barcelona i, al setembre de 1945, un nombrós grup partí des del seu port en direcció a Palestina. Paral·lelament, Barcelona era també un lloc de refugi per a nazis que cercaven la protecció del govern de Franco.

Simbologia nazi a l'espai públic

En aquests anys, fruit de la proximitat amb l'Alemanya nazi i la Itàlia de Mussolini, s'instal·là simbologia feixista diversa a l'espai públic barceloní. El 22 de novembre de 1941, el cònsol alemany i el capità general, Alfredo Kindelán, van inaugurar un monument en honor als aviadors alemanys de la Legió Cóndor -la força d'intervenció aèria que l'Alemanya nazi va enviar per combatre al costat de l'exèrcit franquista durant la Guerra Civil-, morts en un accident mentre feien el trajecte entre Stuttgart i Barcelona. Aquest monument no fou retirat fins a l'any 1980.

La División Azul

El llarg període que va de l'estiu de 1941 a l'hivern de 1943 va ser d'una altíssima intensitat programàtica i antiduala en el món del franquisme barceloní. Va ser en aquest ambient d'eufòria i de rewenja que l'Ajuntament de Barcelona va recordar i honorar els «seus» voluntaris de la División Azul que havien marxat, mal equipats, mal preparats i gairebé amb les mans a les butxaques, a participar en l'anihilació dels bolxevics. El 2 de desembre de 1941 les principals autoritats de la ciutat van presenciar com eren carregats els lots de productes i altres objectes als vagons d'un tren especial que sortia de l'estació del Nord. L'Ajuntament de Barcelona va enviar als divisionaris barcelonins un total de 834 caixes com a obsequi nadalenc, cadascuna de les quals contenia torrons, melmelada, olives, panses i figues, una ampolla d'anís del Mono i dues més de vi blanc i negre. El total de la tramesa va costar al consistori barceloní més de 76.000 pessetes, una quantitat gens menyspreable en aquell temps. Sense cap mena de dubte, van ser els millors moments per als voluntaris de la División Azul.

Carrega de caixes per a la División Azul a l'estació del Nord, desembre de 1941. Pérez de Rozas. AFB

Celebracions nazis i relacions acadèmiques

Tota dictadura, civil o militar, crea un calendari festiu a la seva mida. Forma part del programa d'adocctrinament i socialització que ha d'assenyalar als ciutadans els suposats valors del règim. Com que la dictadura nazi tenia una inequívoca vocació expansionista i una voluntat declarada d'arribar i controlar totes les colònies d'alemanys escampades pel món, era lògic que portés fora de les fronteres estrictes del Tercer Reich les celebracions del calendari oficial nazi. A Barcelona, la colònia alemanya també celebrava les festes marcades en el calendari oficial: el Dia d'Acció de Gràcies a Déu per la Collita, el Dia dels Caiguts pel Moviment Nacional-socialista, l'aniversari d'Adolf Hitler, la Festa Nacional del Treball, etc. L'ocupació de l'espai públic i la presència en edificis emblemàtics de la ciutat, com el Teatre Tivoli o el Palau de la Música, eren una manera de fer evident la preeminència d'aquests aliats a l'Espanya franquista.

El 31 de gener de 1943 el Teatre Tivoli de Barcelona va acollir la celebració del desè aniversari de l'arribada dels nazis al poder, probablement una de les festes més potents de totes. A punt de confirmar-se el desastre de Stalingrad, la colònia barcelonina encara va tenir esma d'organitzar una gran celebració amb un argument poderós: feia deu anys que Hitler havia estat nomenat canceller. A l'acte hi van assistir les principals autoritats consulars alemanyes, els representants franquistes i italians i els delegats enviats per l'NSDAP de Berlín.

Barcelona va veure desfilars pels seus carrers el Reichsführer Heinrich Himmler o les Joventuts Hitlerianes, però també va acollir personatges tan importants com el cap nacional dels estudiants del Tercer Reich, Dr. Scheel. No totes les visites d'aquests anys van ser de caire polític o militar, sinó que també arribaren a la ciutat els primers noms del món científic i acadèmic de l'Alemanya nazi. Una de les visites acadèmiques més destacades fou la del cèlebre jurista i catedràtic de dret Carl Schmitt, que el 7 de juny de 1944 pronuncïa una conferència davant el nombrós auditori aplegat al Col·legi d'Advocats de Barcelona.

Desé aniversari de l'ascens de Hitler al poder, 31 de març de 1943. Pérez de Rozas. AFB

Les grans exposicions a la ciutat

Durant els anys de la Segona Guerra Mundial, la Barcelona franquista va ser un escenari perfecte per fer visible l'epopeia nazi, el ressorgiment polític, econòmic, militar i cultural d'un país que havia estat sotmès i humiliat amb el Tractat de Versalles. Tot allò que venia d'Alemanya era digne de ser admirat. En aquest context, les tres grans exposicions que Alemanya va portar a Barcelona, entre febrer de 1941 i octubre de 1942, van ser esdeveniments d'un gran ressò.

La primera fou l'Exposició del Llibre Alemany, celebrada el febrer de 1941 al Paraním de la Universitat de Barcelona. Aquesta ubicació no era una casualitat. En primer lloc, l'impacte visual de tres esvàstiques penjades a la façana de la Universitat ja era prou simptomàtic: el nou ordre europeu havia arribat al cor de Barcelona. I en segon lloc, es podia llegir com la comunió definitiva entre l'acadèmia i la nova ideologia dominant. La Universitat de Barcelona havia estat rescatada dels rojos i separatistes per donar la benvinguda als camarades alemanys.

Exposició d'Arquitectura Moderna Alemanya a Barcelona, 20 d'octubre de 1942. Pérez de Rozas. AFB

Dos mesos més tard, el 24 d'abril de 1941, s'inaugurà l'Exposició de la Premsa Alemanya a la seu del Círculo Artístico, a la plaça de Catalunya, i resultà una interessant mostra del potentíssim aparell de cultura-propaganda que els nazis havien organitzat des de l'arribada al poder, l'any 1933.

Però l'exposició més important fou l'Exposició d'Arquitectura Moderna Alemanya, celebrada l'octubre de 1942. Es van ocupar tots els espais del Palau del Parlament amb dotzenes de maquetes, dibuixos, olis i un cartell específic que reproduïa el despatx d'Adolf Hitler. L'exposició, que ja havia visitat altres ciutats europees, venia de Madrid i l'acompanyava un magnífic llibre editat per Volk und Reich Verlag, de Berlín, preparat per Albert Speer i que resultà ser un catàleg gràfic i il·lustrat de les polítiques arquitectòniques i urbanístiques impulsades per la dictadura nazi. Fou la màxima mostra de la propaganda exterior nazi i un dels moments culminants de les excel·lents relacions de la Barcelona franquista amb els amics alemanys.

La discreta amistat amb els feixistes italians

Encara que les afinitats amb el feixisme italià eren força més importants i visibles que no pas amb el nazisme, la presència italiana a Barcelona entre 1939 i 1943 va ser més discreta. Probablement, l'evolució de la guerra i el trist paper que hi va fer el règim italià expliquen aquesta menor intensitat i visibilitat. Tan-

Commemoració del vintè aniversari de la Marxa sobre Roma, Casa dels Italians, 25 d'octubre de 1942. Pérez de Rozas. AFB

mateix, la relació d'amistat i complicitat amb la Itàlia de Mussolini durant aquests anys és innegable. Un episodi destacat dins aquesta dinàmica de reciprocitat reconeguda el trobem l'octubre de 1942, quan la ciutat de Barcelona va acollir la celebració del vintè aniversari de la Marxa sobre Roma com a manera d'agrair els serveis prestats durant la guerra. Hi havia també un altre factor d'agraïment: Itàlia era un exemple i un mirall. Havia estat el país precursor, el primer a alçar-se contra el món caduc del liberalisme i el desafiament del comunisme. Havia obert el camí pel qual ara transitaven l'Alemanya nazi i l'Espanya franquista. L'acte es va celebrar a la Casa dels Italians el 25 d'octubre de 1942 i hi van assistir les principals autoritats diplomàtiques, polítiques i militars de la ciutat. Amb aquest gest, Barcelona recollia la satisfacció italiana pels vint anys de feixisme i felicitava Benito Mussolini «por la prodigiosa obra de veinte años de trabajo, de desvelos y de eficacia».

Amistats polítiques i complicitats militars

Malgrat la neutralitat oficial, que no real, que la dictadura franquista va mostrar davant el nou conflicte europeu, la guerra va arribar a Catalunya amb un caient molt marcat: la Barcelona franquista va obrir les portes als amics i camarades nazis i feixistes per fer visible la seva aliança. La primera gran recepció internacional d'un «amic» va correspondre al comte Galeazzo Ciano, ministre d'Afers Estrangers i gendre de Benito Mussolini, el juliol de 1939.

A l'octubre de 1940 seria el torn del Reichsführer Heinrich Himmler, cap de les SS i de l'Oficina Central de Seguretat del Tercer Reich. Totes dues visites han deixat per a la història de Barcelona un seguit de fotografies de gran valor històric i d'enorme impacte visual. A més d'aquestes dues visites de màxim ressò internacional, Barcelona acollí també una llarga llista de visites diplomàtiques, acadèmiques, militars i d'esdeveniments socials i culturals que la van convertir en una ciutat «amiga» de feixistes italians i nazis alemanys; evidentment, amb el vistiplau i la col·laboració de les principals autoritats espanyoles i barcelonines. D'aquesta manera, Barcelona va ser redimida i va expiar els seus pecats rojos i republicans.

Visita de Heinrich Himmler a Barcelona, Poble Espanyol, 23 d'octubre de 1940. Pérez de Rozas. AFB

Visita del comte Galeazzo Ciano al Palau de la Diputació, 11 de juliol de 1939. Pérez de Rozas. AFB

Barcelona, capital neutral? Els intercanvis de presoners al port de Barcelona (1943 i 1944)

Sota la fórmula oficial de «neutralidad fecunda», el port de Barcelona va ser l'escenari d'un important intercanvi de presoners alemanys i britànics a les darreries d'octubre de 1943. La importància de l'acte va venir determinada pels recursos logístics i polítics que es van mobilitzar, així com també pels propagandístics. Per a la Barcelona franquista, aquest episodi era important: s'havia decidit retirar la División Azul del front de l'Est i restablir oficialment la neutralitat política, però això no significava que la dictadura fos políticament i ideològica neutral. Al contrari, la visita de l'ambaixador britànic Samuel Hoare i de l'ambaixador alemany Hans Dieckhoff va evidenciar que el tracte oficial no era el mateix. Hoare era conscient que es movia en territori hostil, mentre que Dieckhoff ho feia entre amics i camarades.

El maig de 1944 es va viure un segon intercanvi de presoners: alemanys, britànics i nord-americans. Aquesta vegada, la cerimònia va oferir alguns canvis significatius: la presència de l'ambaixador nord-americà, l'absència dels ambaixadors alemany i britànic, la crònica de corresponals de premsa estrangers i la manca d'actes protocol·laris previs com els organitzats l'octubre de 1943. Evidentment, les autoritats franquistes no es van moure del seu discurs oficial, sobretot ara que la guerra havia fet un tomb a favor dels aliats, i l'intercanvi es va realitzar sota els paràmetres habituals i sempre tenint present que es duia a terme «gracias a nuestra neutralidad».

Intercanvi de presoners al port de Barcelona, 27 d'octubre de 1943. Pérez de Rozas. AFB

ISSN: 2014-8870 | Dipòsit legal: B2487-2011